

Název publikace: **Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání**

Autor: Charles Taylor

Vydalo: Nakladatelství Epoque, Filozofický ústav AV ČR, Praha 2004, ISBN 80-86328-64-3, 2. vydání (v nakladatelství Epoque 1. vydání)

Počet stran: 191 s.

Klíčová slova: Multikulturalismus, Afroameričané, feministky, křesťanství, islám, politika, tolerance, boje o uznání, respekt, frankofonní Québec, demokratický právní stát, identita, autenticita, imigrace, azylová politika v SRN, homosexuálové

Kniha vynikajícího kanadského filosofa Charlese Taylora se stala důležitým výchozím bodem jedné z velmi zajímavých debat o politice a strategii multikulturalismu. Taylor si ve své eseji, která je obsažena v této stejnojmenné knize, klade mnoho otázek, mj.: „Jak daleko by mělo jít naše uznávání kolektivních sociálních identit, které vytváří náboženství, rod, etnikum, „rasa“ a pohlaví? Je vůbec možné sladit takové uznání s rovnými individuálními právy lidí? A pokud ano, jak křehký je tento soulad? Mají ohrožená etnika samozřejmě právo na přežití?“

Odpovědi na tyto otázky naleznete v této knize – sborníku – od různých autorů. Odpovědi nejsou snadné, ale za přečtení určitě stojí. Text knihy – sborníku – se skládá z několika částí – 1. předmluvy (z 25. března 1994, kdy stejného roku kniha vyšla v nakladatelství Princetonské univerzity) Amy Gutmannové, 2. předmluvy a poděkování – též autorky, další částí je příspěvek Marka Hrubce: Multikulturalismus z českého pohledu. Poté se v knize nachází „oficiální“ 1. část – s Úvodem Amy Gutmannové, esejí Charlese Taylora: Politika uznání – rozdělenou do 5 kapitol. Po této eseji následuje Komentář autorky Susan Wolfové, profesorky filozofie na univerzitě Johna Hopkinse. Po Komentáři k 1. části patří ještě stejnojmenný příspěvek autora Stevena C. Rockefellera (vedoucího katedry a profesora religionistiky na Middebury College): Komentář, rozdělený do 4 podkapitol. Na závěr 1. části přichází „překvapivě“ opět Komentář, tentokrát od autora Michaela Walzera, působícího na Institute for Advanced Study v Princetonu. Po 1. části přichází logicky 2. část, ve které se „rozepsal“ současný přední německý filozof – Jürgen Habermas – se svými příspěvky: „Boje o uznání v demokratickém právním státě“, „Taylorova „politika uznání““, „Boje o uznání: fenomény a úrovně jejich analýzy“, „Etické zabarvení právního státu“, „Rovnoprávná koexistence versus ochrana druhu“, „Imigrace, státní občanství a národní identita“, „Azylová politika ve sjednoceném Německu“. Mimo Jürgen Habermase najdete v 2. části ještě příspěvek Kwameho Anthonyho Appiaha, profesora afroamerických studií a filozofie na Harvardu, nazvaný: „Identita, autenticita, přežití: Multikulturní společnosti a sociální reprodukce“ – rozděleného do 5 kapitol (z čehož 2. kapitola se jmenuje: Identita, 3. Autenticita, 4. Přežití).

Na samém konci si přijdou na své ti, jež vlastní jen malou slovní zásobu „cizích“ výrazů z této oblasti, v kapitole nazvané „Slovník pojmů“. A pár informací o autorech tohoto sborníku si můžete najít na úplném konci, v kapitole nazvané: „Informace o autorech“. V Předmluvě se od profesorky politologie na Princetonské univerzitě a ředitelky University Center for Human Values, Amy Gutmannové dozvíte, že kniha byla od svého vydání v r. 1992 publikována také v italštině, francouzštině a němčině. Kdy v německém vydání je obsažen rozsáhlý komentář Jürgen Habermase, který se domnívá, že zákonná ochrana rovných práv není pro ústavní demokracii dostačující, neboť před zákonem „musíme být také schopni porozumět sobě samým jakožto autorům zákonů, které nás zavazují“. Habermas vychází z rozdílu mezi velmi široce

pojatou kulturou, kterou však nemusejí všichni občané sdílet, a kulturou společnou politickou, která se značí vzájemným respektem k právům. Je toho názoru, že „politický projekt ochrany kultur, který by je považoval za ohrožené druhy, připravuje kultury o jejich vitalitu a jednotlivce o jejich svobodu revidovat či dokonce odmítnout zděděné kulturní identity.“ Appiah poukazuje na to, že kolektivní identity (tedy identifikace lidí coby členů nějakého konkrétního rodu, rasy, etnicity, národnosti, sexuální orientace či pohlaví) předkládají představy o chování té které osoby definované takovouto identitou: podle něj neexistuje jeden způsob, jak by se měli chovat homosexuálové či černoši. Existuje ale homosexuální či černošský způsob chování. Životní scénáře takovýchto osob jsou často negativní, nedávají šanci na společensky důstojný život, spíše jí brání. Oba autoři zodpovídají otázku, zda „může existovat politika uznání, která respektuje různorodost multikulturních identit a přitom jednotlivci příliš nepředepisuje scénář jeho života“, tak, že některé formy ústavní demokracie mohou poskytovat takovou politiku, jež by nebyla založena na třídě, rase, etnicitě, rodu či národnosti, ale spíše na demokratickém občanství rovných individuálních svobod, příležitostí a odpovědností.

V Předmluvě a poděkování se dozvíte, že myšlenka vydat tuto knihu se zrodila v souvislosti se zřízením University Center for Human Values na Princetonské univerzitě v r. 1990. Centrum bylo založeno za účelem podpory výuky, výzkumu a veřejné diskuze o základních otázkách ohledně morálních hodnot, překračujících běžné akademické disciplíny. Nejdůležitější otázkou se stalo téma: „Jaké druhy spravedlivých pospolitostí mohou vzejít z rozmanitých forem lidské existence a stát se trvale udržitelnými?“ Etické otázky představují pro univerzity usilující o vzdělání obsahující nejen rozvoj a zprostředkování vědění a technických dovedností určitou výzvu. University Center for Human Values díky této výzvě podporuje akademické vzdělávání zaměřené na zkoumání etických hodnot, díky nimž studenti posuzují nejen svou vlastní formu života, ale i formy života jiných skupin. Na založení tohoto centra se podílelo velké množství lidí – o nejvýznamnějších z nich, jimž patří toto Poděkování, se mohou zmínit – Herold T. Shapiro, Laurince S. Rockefeller (absolvent Princetону z r. 1992), jemuž je tato kniha věnována.

Marek Hrubec se ve svém příspěvku Multikulturalismus z českého pohledu zaměřuje na Českou republiku coby multikulturní společnost. Všimá si, že v západních státech žije většinové obyvatelstvo v souladu s mnoha menšinami, tvořenými menšími skupinami původního obyvatelstva, přistěhovalci a dočasně usedlými cizinci. Česká republika je v porovnání právě se zeměmi západní Evropy, Severní Ameriky velice homogenní co do struktury obyvatelstva. Drtivá většina se hlásí k české národnosti, malá část k moravské. Máme zde i dost občanů z Vietnamu – začali k nám přicházet již před rokem 1989 – a z Ukrajiny, příchozích zhruba v počátečních letech po „sametové“ revoluci. Početně nejsilnější menšinou u nás jsou však občané slovenské národnosti – k té se v r. 1991 přihlásilo 315 tisíc občanů ČR. Velmi „silně“ jsou zastoupeni i občané polské a německé menšiny. Co se Romů týče, zatímco v roce 1991 se jich k romské národnosti přihlásilo cca 33 tisíc, o deset let později již jen 12 tisíc, přičemž odhady hovoří o asi desetinásobku). Česká republika se stala domovinou i pro obyvatele zemí bývalé Jugoslávie, „černobylské“ Čechy a ruskou menšinu. Navzdory výše uvedeným údajům je ČR zemí s velmi pestrými kulturními identitami. Dozvíte se, že národnostní menšiny nejsou jediným druhem minorit – i když nejvíce diskutovaným. Menšiny jsou i dle sexuální nebo generové identity osob. Jistým způsobem se to týká i žen – nejsou sice menšinou, ale již takový terminus technicus jako „mateřská dovolená“ je diskriminující, neboť v očích veřejnosti snižuje zasluhující mateřskou práci na odpočívání a „válení“ na gauči.

V Úvodu v 1. části se Amy Gutmannová zabývá liberální demokracií, která staví své principy na rovnoprávné reprezentaci všech osob. Myslí si však, že demokracie občany sráží na kolena, jestliže důležité státní instituce neberou v potaz jejich partikulární identity. Nemohou být přece bráni jako sobě rovní, pokud tyto jejich partikulární identity nejsou uznávány, ale jen

univerzálnější zájmy, týkající se zajištění jejich občanských a politických svobod, příjmu, zdravotní péče a vzdělání uznávány jsou. Co tedy znamená rovná úcta vůči lidem kromě toho, že jim budou zajištěna rovná práva? Liberálně demokratické státy jsou přece povinné pomáhat znevýhodněným skupinám chránit jejich kulturu před pronikáním většinových kultur. Ale zde se nabízí otázka: měla by liberálně demokratická společnost respektovat i takové kultury, které se vyznačují pocitem etnické nebo rasové nadřazenosti nad jinými kulturami? Jak pak lze úctu k takto zaměřené kultuře ospravedlnit před závazkem zacházet se všemi lidmi jako se sobě rovnými? Jean Jacques Rousseau uspokojuje univerzální potřebu veřejného uznání tak, že lidskou rovnost přemění v identitu. Zde je však obecné blaho odrazem univerzální identity všech občanů. Ale liberální demokracie nemohou chápat státní občanství – tak jak to myslel Rousseau – coby univerzální identitu. Už jen proto, že lidé jsou jedinečná, tvořivá individua, vytvářející sama sebe. Dále proto, že jsou „nositeli kultury“, jež se liší v závislosti na minulosti a současnosti. Nelze proto lidi zaměňovat s „atomistickými“ individui, vytvářejícími vlastní identitu z „ničeho“.

Gutmannová se zabývá i otázkou, kterou „nakouzl“ Taylor: zda Afroameričanům poslouží lépe veřejné školy se speciálním zaměřením na afroamerickou kulturu, či veřejné školy s absolutně totožným výukovým plánem jako mají všichni ostatní studenti. Poukazuje na to, že požadavek uznání míří dvěma směry: jednak k ochraně základních práv individuí jakožto lidských bytostí, jednak k uznání zvláštních potřeb individuí jakožto příslušníků určitých kulturních skupin. Taylor bere obě strany sporu vážně, nestaví se ani na jednu z nich. Wolfová vidí úplné veřejné uznání lidí coby sobě rovných občanů ve dvou formách úcty: úcty k jedinečné identitě každého individua bez ohledu na pohlaví, rasu a etnickou příslušnost a úcty k oněm formám jednání, praktikám, jichž si obzvláště cení či jsou s nimi spjati členové znevýhodněných skupin – počínaje ženami, přes asijské Američany či Afroameričany, přes homosexuály atd. Rockefeller se zde obává zneužití právě toho druhého požadavku, který ztotožňuje úctu k individuí s úctou k partikulárním kulturním skupinám. Dle Gutmannové liberální demokracie zvyšuje naše šance, umožňuje nám poznávat hodnotu různých kultur, učí nás oceňovat rozmanitost i proto, že obohacuje kvalitu života a vzdělanosti. Gutmannová vysvětluje, co znamená pojem „univerzalistická perspektiva“, dle níž liberální demokracie hodnotí multikulturalismus. Obranně multikulturalismu pomáhají výsledky demokratických porad, slučitelných s individuálními právy – jako jsou právo na svobodu projevu, náboženství, tisku, shromažďování – nikoli přežití subkultur. Na Standfordské univerzitě byl povinný kurz „Západní kultura“ nahrazen kurzem „Kultura, ideje a hodnoty“, doplňujícím omezený počet děl klasiků díly pocházejícími z několika neevropských kultur a díly žen, Afroameričanů, Hispánců, asijských a indiánských Američanů. Zůstal tam Starý a Nový zákon, Platón, Augustin, Machiavelli, Rousseau a Marx.

Toto rozpoutalo diskusi mezi intelektuály – rozdělilo je to na dva tábory - na tzv. „esencialisty“ – ti zastávají názor, že „rozmělnění studijního plánu novými díly a novými dosud opomíjenými hlasy by znamenalo, že se vzdáváme hodnot západní civilizace ve prospěch bezmezného relativismu, ve prospěch tyranie sociálních věd, přizpůsobení se duchu doby a mnoha dalších intelektuálních a politických zel.“ – a na tzv. „dekonstruktivisty“ – zastávající názor, že „zachování učebního plánu vyloučením civilizačních příspěvků žen, Afroameričanů, Hispánců,..... by znamenalo znevážení identit příslušníků těchto dosud vyloučených skupin a západní civilizaci by uzavřelo vlivu neortodoxních a provokativních idejí ve jménu pokračujícího sexismu, rasismu, evropocentrismu, úzkoprstosti, tyranie jedné jediné Pravdy a mnoha dalších intelektuálních a politických zel.“ Přitom by stačilo, kdyby esencialisté připustili možnost, že klasikové nenabízejí vyčerpávající či nadčasové pravdy, mohli by zmírnit svou kritiku a uznat, že některé reformní návrhy na vytvoření multikulturních studijních plánů jsou rozumné. Esencialisté totiž ctí velké knihy, posuzují „menší“ knihy kriticky tak, jako by nemohly nikdy dostát měřítkům odvozených z Platóna či Aristotela. Bohužel –

dekonstruktivisté a esencialisté nejsou jednotní v názoru na hodnotu a obsah multikulturních studijních plánů. Spor o to, jaké knihy požadovat a jak je číst, není tak znepokojivý. Žádný univerzitní pán nemůže obsáhnout všechny knihy a všechny kultury. Znepokojení spíše spočívá v tom, že ani jedna ze stran nechce ustoupit a změnit své mínění na základě dobře odůvodněné kritiky. Jejich reakce spíše svědčí o vzájemném pohrdání, místo o respektu k existujícím rozdílům. V politice existuje stejný problém: nedostatek respektu a konstruktivní komunikace mezi mluvčími různých etnických, náboženských a rasových skupin, což vede často k násilí.

Důležité je rozlišovat toleranci a respekt k rozdílům. Respekt si však nezasluhují názory, které znevažují zájmy druhých, názory. Rasistická a antisemitská hesla nejsou přijatelná z morálních a empirických důvodů, i když projevy těchto názorů musíme tolerovat, ne je však respektovat. Zdráhají se totiž uznávat jiné lidi coby sobě rovné osoby, nejsou schopny uvádět důkazy podporující domněnku, že jiné skupiny mají bytostně nižší hodnotu, než je hodnota člověka samého. A univerzity jsou tu od toho, aby hájily co nejvíce svobodu projevu. Nesmí proto mlčet, jsou-li svědkem rasistických či jinak neuctivých projevů. Multikulturní společnosti a společenství se zasazují o svobodu a rovnost všech lidí a jsou založeny na respektu k rozumným intelektuálním, politickým a kulturním rozdílům. Musíme – kvůli vzájemnému respektu – být schopni artikulovat rozdíly v našich míněních, zastávat je přede všemi, kteří je nesdílejí. Důležité je rozeznávat rozdíly v míněních, jež jsou hodny či nehodny úcty, ochotu měnit vlastní mínění s ohledem na dobře zdůvodněnou kritiku. Taylor ve své Politice uznání zamýšlí nad požadavkem uznání. Uznává, že existuje zřejmě nějaká souvislost mezi uznáním a identitou, neboť identita je charakterizována uznáním či neuznáním (či zneuznáním ze strany druhých). Neuznáním mohou lidé utrpět újmu, ba skutečnou deformaci, připadají si omezeně, poníženi a znevaženi. Ublíží jim to tak, že se mohou uzavřít do falešného, narušeného a redukováného způsobu života. Tak je to např. u černochů – společnost jim celá léta „zrcadlila“ jejich ponižující obraz, ten si vzali tito za svůj. Začali pohrdat sami sebou, museli se nejprve zbavit této vnucené, destruktivní identity. Neuznání či zneuznání druhého svědčí o nedostatku náležitého respektu, může to v tom druhém zanechat velmi bolestivé rány, vyvolat v „oběti“ nenávist ke své vlastní osobě. Touha po uznání je totiž základní lidskou potřebou.

Taylor rozlišuje mezi ctí a důstojností. Ve své eseji hovoří i o tzv. „individualizované“ identitě, „o identitě, která náleží pouze mně a kterou odhaluji v sobě samém.“ Jde v podstatě o to, být věrný sám sobě a své vlastní existenci. Jinými slovy se jedná o „ideál autenticity“. A být věrný podle Taylora znamená „být věrný své originalitě, kterou mohu artikulovat a odhalit pouze já. Tím definuji sám sebe.“ Identitou určujeme, kdo jsme, „odkud se bereme“. Vytváří prostor, v němž se naše záliby, přání, mínění a úsilí stávají smysluplné. V eseji se Taylor odvolává i na Hegela, Rousseaua a jejich vyrovnání se s tématem uznání. Taylor rozlišuje politiku všeobecné důstojnosti (směřující k něčemu univerzálnímu, co je stejné pro všechny, k identickému souboru práv a svobod) a politiku difference, vyžadující, aby byla uznávána jedinečná identita jedince či skupiny, jejich zvláštnost vůči všem ostatním. A právě tato zvláštnost, doposud opomíjená a přehlížená, byla asimilována identitou dominantní, což je smrtelným hříchem páchaným na ideálu autenticity. Zatímco politika univerzální důstojnosti bojovala za formy nediskriminace, které byly „slepé“ k rozdílům mezi jednotlivými občany, politika difference mj. kritizuje každou diskriminaci, odmítá poměry, v nichž existují občané druhé kategorie. Odchylkou od postoje „slepého“ k rozdílům je opatření „pozitivní“ diskriminace. Tam jde o to, aby se následkem minulými diskriminacemi vytvořených struktur, znevýhodňujících určité skupiny, poskytly výhody znevýhodněným skupinám v soutěži o místa či studium. V politice „slepé k rozdílům“ spatřuje odraz hegemonní kultury – tato údajně férová společnost je vlastně společností nejen nelidskou, ale i vysoce diskriminační, neboť neuznává rozdíly, čímž nutí odlišné menšiny se „podříditi“ většině. Vnucuje jim svou homogenní, jim nepřiměřenou formu. Taylor se zmiňuje o velice negativním výroku Saula Bellowa: „Když

Zulové zplodí nějakého Tolstého, rádi si ho přečteme.“ – bere jej jako projev nejvyšší evropské arogance, neboť popírá princip rovnosti kultur. Dle něj je možnost, že zulská kultura je méně hodnotná než kultury jiné, vyloučena. Máme nejen uznávat, ale i podporovat zvláštní. Na Kanta a Rousseaua pohlíží jako na vůdčí osobnosti ve vývoji politiky rovné důstojnosti. Rousseau vidí toho, kdo je závislý na druhých, jako otroka „mínění“. Nebo také „Ten, kdo se považuje za pána ostatních, stává se větším otrokem než oni sami.“ Rousseau v jedné své práci vzpomíná na to, jak se zákonodárci dřívějších dob snažili svázat občany s jejich vlastí tak, že např. vítěze antických her korunovali za potlesku všech jejich spoluobčanů. Sláva a veřejné uznání tehdy hrála, stejně jako dnes, velkou roli. Má velmi blahodárný účinek. Důležité bylo, že se při těchto hrách nerozlišovaly kategorie občanů: účastnit se jich mohl každý – ať už jako aktér, či jako divák. Oproti tomu dnešní novodobé divadlo je pro mnoho lidí uzavřeno. Hegel dle Taylora následuje Rousseaua – známá je jeho formule: „já, které je my, a my, které je já.“ Rousseau považuje za velmi důležité být svobodný, mít velmi úzce pojatý společný cíl a eliminovat diferencované role.

Taylor předkládá k zamyšlení i otázku frankofonní části Kanady – Québecu. Kanada přijala Kanadskou chartou práv z r. 1982 politický systém přizpůsobený americkému. Začal se řešit problém, jak listinu spojit s požadavky na odlišnost, které vznesli frankofonní Kanadčané – obzvláště Quebečané – na jedné straně a původní domorodé národy na straně druhé. Tyto národy chtěly přežít, žádaly tedy, aby orgány jejich samosprávy získaly určitou autonomii, která by jim dala možnost přijímat takové druhy zákonů, jež jsou pokládány za nezbytné pro přežití této kultury. Problém vyvstal např. ve školství – Québec přijal mnoho zákonů týkajících se jazyka – stanovuje se v nich, kdo smí posílat své děti do anglofonních škol (tedy frankofonní občané a imigranti nikoli). Dalším „nakázáním“ bylo, aby firmy s více než padesáti zaměstnanci používaly francouzštinu jako jednacím jazykem. Zákon i zakazuje propagaci firem v jakémkoli jiném jazyce než ve francouzštině. Tato opatření „nutná“ pro přežití frankofonní kultury v Kanadě mohou být na základě Charty v jiné části Kanady zrušena. Charta definuje řadu individuálních práv, chrání před diskriminací. Mnoho lidí v „anglické“ Kanadě si myslí, že taková společnost, která usiluje o určité kolektivní cíle, v sobě skrývá nebezpečí, že se prohřeší proti těmto dvěma základním ustanovením Charty – tento důsledek se vlastně již uskutečnil v zákoně o québeckém jazyce, neboť ten předepisuje druh školy, ..., propagaci firem... Berou zákon za diskriminační – proč by frankofonní obyvatelé nemohli posílat své děti do anglofonních škol? Pro québeckou vládu má přežití a rozkvět francouzské kultury charakter dobra. Francouzština je vlastně kolektivním cílem, jedinci mohou chtít ji užívat a lze usilovat o její zachování. Ale ono je to všechno vlastně trochu jinak – politika přežití spíše chce zajistit, aby zde i v budoucnu existovala skupina lidí, kteří příležitosti mluvit francouzsky skutečně využijí. Společnost se silnými kolektivními cíli může být liberální za předpokladu, že je schopna respektovat rozdílnost, zvláště v přístupu k těm, kteří nesdílejí její společné cíle. A málokdo z Quebečanů přiznává, že hlavním motivem jejich boje není ani tak snaha o přežití této kultury jako nedostatek uznání od anglické Kanady. Pro to, aby mohli společně na neutrální půdě žít lidé všech kultur, se musí učinit řada rozlišení: mezi veřejným a soukromým nebo politikou a náboženstvím.

Liberalismus rozhodně není dle Taylora vhodným místem setkávání všech kultur, je politickým výrazem jednoho určitého spektra kultur. Je více méně výplodem křesťanství. Nemůže požadovat naprostou kulturní neutralitu. Přesto – všechny společnosti jsou stále více multikulturní a zároveň stále více otevřené mnohonárodní migraci. Západní liberální společnosti se v minulosti dosti provinily svým kolonizováním, marginalizací části své populace pocházející z jiných kultur. Hlavní zbraní kolonizátorů v minulosti bylo, že jimi porobeným národům vnutili obraz kolonizovaných. Ty, aby se mohli později osvobodit, se musely nejprve zbavit oněch ponižujících obrazů. Nemáme jen uznávat rovnou hodnotu

různých kultur, nechat je jen žít, ale máme také uznávat jejich hodnotu, neboť mnohonárodnostní společnosti se mohou rozpadnout v důsledku toho, že jedna skupina neuznává rovnou hodnotu druhé skupiny. Taylor se opět zabývá kánonem – literaturou „mrtvých bílých mužů“ a na druhé straně proti tomu vypracováním takových osnov, kde budou mít větší prostor i díla Afroameričanů, žen...

V tom druhém případě nejde o to, že bychom vyloučením děl určitých kultur přišli o něco důležitého, ale že by ženám nebo studentům z vytlačovaných skupin byl zprostředkován ponižující obraz jich samých. Protože to v člověku nutně vzbuzuje myšlenku, že veškerá kreativita a hodnota pocházela od mužů evropského původu. Požadavek zahrnutí děl různých kultur není synonymem pro rovnou hodnotu. Jinak řečeno: „začleňme tato díla, protože jsou naše, i když mohou být méně hodnotná.“ Bohužel – ti, kteří požadavek na zahrnutí děl vznášejí, tímto neargumentují.

Susan Wolfová se ve svém Komentáři zabývá - stejně jako Taylor v předešlé eseji - vztahem politiky uznání a problému multikulturního vzdělání. Všimá si, že formy nedostatku uznání se týkají nejen nedostatečného uznání skutečnosti, že příslušníci menšiny mají kulturní identitu (se souborem tradic, praktik, dějinami), ale i nedostatečného uznání faktu, že kulturní identita má hluboký význam a vlastní hodnotu. Členům takto neuznaných kultur pak chybí sebeúcta, cítí se vykořelení a nicotní, pocit pospolitosti jim není vlastní, cítí se ohroženi zánikem své kultury. Nejlepším způsobem, jak tomu předejít, je seznamování se s kulturními tradicemi a přínosem těchto skupin coby se specifickým vlastnictvím dědiců příslušné kultury, a jejich zachovávání. Co se ponížení týče – týká se v zásadě individuí, nikoli kultur. Celé to spočívá v ignorování přítomnosti individuí v naší společnosti či jejich přehlížení, snižování významu jejich kulturních identit. Neúctou k jejich dějinám, dovednostem, tradicím vlastně nemáme ani úctu k nim jako k sobě rovným občanům. Wolfová vidí rozdíl mezi Frankokanadany a ženami v tom, že na rozdíl od Frankokanadánů ženám nehrozí riziko zániku. Hlavním problémem žen je to, že tato identita slouží potlačování a vykořisťování. Nejzápadnějším nedostatkem uznání je: neuznání žen jakožto individuí s vlastním rozumem, zájmy a talentem, neuznání hodnot a schopností, které se uplatňují v činnostech, jež jsou s ženami tradičně spojovány. Wolfová by se ráda zabývala stejně jako Taylor požadavkem uznání rozmanitosti kultur, zvláště týkajícího se vzdělání. Požadavek rovné úcty vůči rozdílným kulturám vede k požadavku příspěvky těchto kultur uznávat jako stejně platné a stejně hodnotné. Tento požadavek však nelze splnit – je chybou požadovat (ještě před zkoumáním a oceněním), aby tato díla byla hodnocena jako stejně dobrá. Požadavek hodnotit všechny kultury a jimi vytvořená díla jako stejně dobrá totiž odmítá všechna možná měřítká hodnocení. Hodnotové soudy přiznávající dílům stejnou hodnotu či hodnotu nižší by totiž takto úplně ztratily svou platnost. Wolfová si bere na „paškál“ i již zmíněný výrok Saula Bellowa o Zulech. Je mu Taylorem tvrzeno, že nemůže tvrdit nic o hodnotě děl Zulů, neboť jejich kulturu vůbec nezná. Bellow by čistě teoreticky tuto námitku mohl přijmout a přiznat, že jeho výrok byl projevem arogance, že bezmyšlenkově ztotožnil díla evropské kultury s mistrovskými díly světové civilizace, aniž by bral v potaz existenci jiných – neevropských – civilizací. Pak by tedy názor změnil a uznal by, že své tvrzení poněkud přehnal. Ale i přesto díla „mrtvých bílých mužů“ reprezentují významné výkony „naší“ kultury, tudíž si tím ospravedlňuje jádro obsahu „naší“ výuky. To je ale druhý nedostatek uznání – už jen představa, že by tento výrok pronesl na univerzitě v Chicagu, kde je spousta studentů neevropského původu. Jak by to myslel vůči nim? Vzal by je „mezi nás – Evropany“ či by tím, že by hovořil o „naší“ kultuře, myslel tu Naši kulturu, ne tu Vaši?

Autorka vzpomíná na své dětství, kdy v knihovně nebyly k sehnání absolutně žádné knihy tvořené jinou kulturou než americkou. Zřejmě to bylo dáno tím, že cizí kultury byly odmítány knihovníky, kteří objednávali z katalogů čtivo do svých obchodů. Možná samotné katalogy ani takováto díla neobsahovaly – zřejmě lektori a vydavatelé tak rozhodli, když se zamýšleli nad tím, které autory budou podporovat a povzbuzovat. Toto bezpráví způsobilo, že jsme se nemohli

dostat k znamenitým lidovým pověstem, stejně významných či ještě významnějším než ty, které byly v regálech volně k dostání. Dnes naštěstí – po pozoruhodném pokroku – došlo k tomu, že knihovny jsou plné pohádek z Afriky, Asie, východní Evropy, jižní Ameriky. Americké děti tak mají přístup k velkému množství rozmanitých literárních a uměleckých stylů – však ony kultury také mají co nabídnout, existuje publikum, které je s uspokojením přijímá. Dnes můžeme – při četbě těchto děl – chápat sami sebe jako multikulturní společenství, uznáváme a respektujeme příslušníky tohoto společenství ve vši jejich rozmanitosti. Otázky cílů univerzitního vzdělání však jsou stále ještě předmětem sporu a v diskuzích o multikulturalismu se k nim musí přihlížet.

Steven C. Rockefeller ve svém Komentáři analyzuje politiku rovného uznání ve vztahu k hodnotám liberální demokracie, ekologickému hnutí a k náboženské dimenzi lidské zkušenosti a snaží se osvětlit nebezpečí, která jsou obsažena v extrémních podobách politiky rovného uznání. Etnickou identitu osoby neshledává její primární identitou. Všechny lidské osoby jsou pro něj z hlediska všeobecné lidské přirozenosti stejně hodnotné a mají nárok na rovnou úctu a rovné šance k seberealizaci. Pokud bychom povznegli etnickou identitu nad univerzální identitu osoby, oslabili bychom liberalismus a „vpustili“ do společnosti intoleranci. Cílem liberálně demokratické společnosti je respektovat etnické identity a posilovat rozdílné kulturní tradice, aby mohly plně rozvinout svůj potenciál. Kultury mohou projít všemožnými změnami, ale současně si mohou zachovat spojitost se svou minulostí. Dotýká se i Frankokanadčanů v Québecu, obyvatel Nové Guineji, tibetských buddhistů v Číně. Pokud liberální společnost uvažuje nad tím, zda přiznat nějaké kulturní skupině zvláštní privilegia, politickou autonomii, pak ale nemůže přistoupit na žádný kompromis s ohledem na základní lidská práva.

Demokratický způsob života znamená uctívat všechny kultury, zároveň od nich vyžaduje vzdání se morálních hodnot neslučitelných s ideály svobody, pravdy a blaha. Politika uznání dle něj získává velký vliv i v ekologickém hnutí. Antropologové vidí v lidech konečný účel procesu stvoření a bytosti nadřazené všem ostatním bytostem, stejně tak multikulturalisté vidí výkony „mrtvých bílých mužů“ nadřazené dílům jiných kultur. Oba tyto postoje snižují hodnotu jiných bytostí. Ekologové vychází z vnitřní hodnoty všech forem života, Světová charta přírody – schválená Valným shromážděním OSN v r. 1982 - obsahuje zásadu: „každá forma života je jedinečná a zasluhuje si úctu bez ohledu na její hodnotu pro člověka“. Čímž vidí morální povinnost lidí v respektování všech forem života. Rockefeller se odvolává i na Mistra Eckharta, křesťanského mystika ze 14. století, jenž prohlásil: „Bůh miluje všechny stvořené bytosti ve stejné míře a naplňuje je svým bytím. A my bychom měli stejným způsobem milovat všechny stvořené bytosti.“

Michael Walzer ve svém Komentáři přiznává, že historický a filozofický styl eseje Taylora nejen obdivuje, ba dokonce se s jeho názory v plné míře ztotožňuje. Všimá si dvou typů liberalismu tak, jak je popsal Taylor: 1. typu, který se co možná nejdůrazněji zasazuje o individuální práva a za přísně neutrální stát – tzn. stát bez jakýchkoli kolektivních cílů, které by překračovaly osobní svobodu a tělesnou nedotknutelnost, blaho a bezpečí jeho občanů.

A pak 2. typu liberalismu, zasazujícího se o přežití a rozkvět určitého národa, kultury – za předpokladu, že budou chráněna základní práva angažujících se občanů. Dle něj dává Taylor přednost druhému typu liberalismu. Zmiňuje se i o již několikrát „nakousnuté“ otázce Québecu – dle něj tam vládne liberalismus 1. typu – tedy takový, jež je neutrální vůči všem etnickým skupinám a náboženstvím. Většina liberálních národů (Norsko, Francie, Holandsko) se podle něj podobá více Québecu než Kanadě, neboť jejich vlády mají zájem na přežití většinového národa. Současně však tolerují a respektují etnické a náboženské rozdíly a poskytují menšinám rovnou svobodu vyjadřovat jejich kulturní hodnoty, organizovat své příslušníky atd. První typ liberalismu vládne v „přistěhovaleckých“ zemích – viz USA (či

Kanada), což je v naprostém souladu s dobou a prostředím, neboť USA není „národním státem, ale národem národností, či sociální unií sociálních unií“. USA odmítají podporu způsobu života jednotlivých „unií“, nezajímají se aktivně o jejich společenskou reprodukci, nepřipouštějí, aby tyto získaly státní moc, byť i jen na místní úrovni. Je to mj. způsobeno i tím, že v USA neexistují menšiny se silnou vazbou na určitá území tak, jak je tomu v Québecu. Čili jednotlivé unie se musí starat o své blaho tak dobře, jak jen dovedou. Stát je naprosto neutrální, nepřebírá žádnou odpovědnost za kulturní přežití kohokoli, neexistuje zde žádná privilegovaná většina a žádné menšiny se zvláštním statusem. Což je oficiální doktrína USA. Z důvodů uvedených ve svém Komentáři se Walzer přiklání spíše k liberalismu č. 1, zvolenému ze stanoviska liberalismu č. 2, kterým by vyvažoval princip rovných práv a kulturního přežití. Přivítal by podporu škol, na nichž by se studovala jinakost.

Ve 2. části se rozepisuje Habermas o bojích o uznání v demokratickém právním státě. Feministky, menšiny v multikulturních společnostech, národy usilující o svou nezávislost nebo kdysi kolonizované země vyžadují uznání kolektivních identit a zrovnoprávnění kulturních forem života. Nevyžaduje toto uznání garanci statusu a přežití? Zabývá se ve svém příspěvku též názory Gutmannové, Taylora a Walzera. Cílem požadavku uznání je ochrana integrity forem života a tradic, v nichž se členové diskriminovaných skupin mohou opět poznat. A opět téma „Québec“ – Habermasovi se zdá, že Taylor svůj kanadský příklad interpretuje nepřesně, nejasné je i právní posouzení problémů. Podle Habermase správně chápaná teorie práv není slepá vůči kulturním rozdílům. Habermas se zabývá feminismem (není záležitostí menšiny, avšak zaměřen proti dominantní kultuře, vidí vztah pohlaví asymetrickým způsobem vylučujícím rovnoprávnost), bojem utlačovaných etnických a kulturních menšin o uznání jejich kolektivní identity, dále nacionalismem obyvatelstva (které samo sebe chápe jako etnicky a jazykově homogenní skupinu), evropocentrismem a hegemonií západní kultury. Zabývá se i diskuzí o „politické korektnosti“, otázkou týkající se „práva“ nebo „práv“ pohaněných a znevážených menšin. Problém v Québecu přirovnává k boji utlačovaných kulturních menšin a nacionalismu obyvatelstva. Myslí si, že frankofonní menšina bojuje za práva, která by získala, kdyby se prohlásila za nezávislý státní národ. Ale ta usiluje o „stát ve státě“, což je problém. Co se etického sebeporozumění národa týče, patří sem jistě i možnost zvolit si úřední jazyk či rozhodnutí o učebních osnovách na veřejných školách. Rovnoprávná koexistence forem života v multikulturních společnostech podle Habermase znamená vyrůstat bez osočování v kulturním světě tradice a nechat v něm vyrůstat i své děti, šanci vyrovnávat se s touto kulturou, rozvíjet ji či měnit, zřít se jí, odvrátit se od ní. Integraci občanů státu zajišťuje loajalita vůči společné politické kultuře. Autor se zabývá imigrací v Německu. V roce 1993 dojednala spolková vláda s opozicí azylový kompromis, jenž je přijímán většinou spolkového obyvatelstva. Má zastavit příliv imigrantů. Je zde, stejně jako ve spoustě jiných států EU, rozšířena xenofobie. Lze však ospravedlnit tuto politiku opevňování se proti imigrantům? Imigrace s sebou přináší spoustu starostí pro přijímající společnosti – ať už se to týká udělování občanství či asimilace imigrantů.

Lze rozlišovat dva druhy asimilace: jeden je celkem liberální, jde jen o akceptování ústavních principů přijímající země, přizpůsobení se navenek. Naproti tomu stojí druhý, velice nedemokratický druh asimilace: převzetí jiné kultury, nejen se jí navenek přizpůsobit, ale přivyknout si způsobům života, praktikám a zvyklostem domácí kultury, vzdání se své vlastní kultury. Tento typ asimilace byl typický pro germanizační politiku vůči Polákům v Bismarckově říši. Politická integrace také vylučuje fundamentalistické přistěhovalecké kultury. Kdo však má právo na přistěhování? Existují jisté morální důvody individuálního právního nároku na politický azyl: tím je definice běžence (dle čl. 33 Ženevské konvence o uprchlících) – „kdo utíká ze země, v nichž by byl ohrožen jeho život nebo jeho svoboda kvůli jeho rase, náboženství, státní příslušnosti, jeho příslušnosti k určité sociální skupině nebo kvůli jeho politickému přesvědčení.“ Důvodem pro udělení azylu může být i ochrana žen před masovým znásilňováním. K této politice se muselo přistoupit poté, co dost tzv. „ekonomických

imigrantů a běženců“ zneužívalo pohostinnost Německa k tomu, aby unikli bídě v rodné zemi a zde si zařídili pohodlný život.

OSN na sebe bere jakousi politickou odpovědnost za zajištění života na této Zemi. Co se azylové politiky v Německu týká, musela být zpřísněna. Tak např. všichni „běženci“, kteří přijeli z tzv. bezpečného 3. státu, byli deportováni bez nároku na politický azyl bez vystaveného právního příkazu. Stali se tak břemenem pro východní sousedy Německa (ČR, Slovensko, Polsko atd.), jež na tento problém nejsou připraveny. Stejně tak byly zpřísněny podmínky pro udělování státního občanství Německa - až po 15 letech pobytu – a to ještě poté, co se žadatel o občanství vzdal svého dosavadního občanství. Celkově asi třetina dnešního obyvatelstva západního Německa pochází z imigračních vln po 2. světové válce.

K. A. Appiah se ve svém příspěvku *Identita, autenticita, přežití: Multikulturní společnosti a sociální reprodukce* dává za pravdu Taylorovi v tom, že se mnoho aspektů moderního sociálního a politického života týká otázek uznání. Lidé, kteří jsou si rovni v jiných aspektech, však mají právo být veřejně uznáváni v tom, jací jsou ve skutečnosti. Pokud budeme po někom chtít, aby skryl skutečnost, že je např. Žid, tak mu cosi upíráme. Zabývá se – stejně jako Taylor - uznáním identit (kolektivních sociálních identit): náboženství, rodu, etnika, „rasy“, pohlaví. Pokud se hovoří o individuální identitě každého člověka, pak máme na mysli 2 hlavní identity – průsečík kolektivních identit jednotlivců, tzv. kolektivní dimenzi, a osobní dimenzi, spočívající v sociálně a morálně důležitých vlastnostech. Taylor je na rozdíl od něj vstřícnější vůči kolektivním identitám. Zabývá se také „québeckým“ problémem – vidí hlavní touhu po přežití francouzské kanadské identity v tom, aby tento jazyk a tyto praktiky byly předávány z generace na generaci. Appiah hájí názor, že by se stát měl v moderních společnostech zapojit do vzdělávání. Stejně tak zastává názor, aby se „odstranily“ negativní životní scénáře nositelů jiných identit.

Celkové hodnocení: celý sborník byl v podstatě jedním velkým komentářem více autorů na esej autora Taylora: *Politika uznání. Multikulturalismus*. Pro lidi s filozofickým zaměřením bude určitě velmi čtivá, já však jsem si vychutnala jen některé části – zejm. ty, kde se autoři zmiňovali o nějakých praktických příkladech ze života. Jinak je kniha protkaná dost velkým množstvím nejrůznějších teorií a cizích slov, což poměrně ztěžuje porozumění textu a udržení pozornosti. Měla jsem sice při ruce *Slovník cizích slov*, ale to by člověk pořád jen listoval a unikaly by mu mezitím souvislosti, které se dosud dočetl. V poznámkách pod čarou odkazují autoři na řadu dalších knih podobného zaměření. Celkově kniha vybízí k zamyšlení – dozvěděla jsem se tam určitě i spoustu nových, zajímavých věcí, o nichž jsem věděla dosud jen mlhavě. Faktem však zůstává, že to není literární žánr, ke kterému bych se ve svých volných chvílích „dobrovolně“ vracela s chutí.

Recenzi zpracovala: Helena Kolská

Lektor: PhDr. Petr Nesvadba, CSc.